

Ne(moc)... aneb ztráta smyslu

„Tragédie moderního člověka není v tom, že člověk toho stále méně ví o smyslu vlastního života, ale že mu to stále méně vadí.“ V. Havel, Dopisy Olze. (Citát na jedné z fasádových zdí Centru pro současné umění DOX)

„Asi třetina mých pacientů netrpí žádnou klinicky definovatelnou neurózou, ale nesmyslností a prázdnotou svého života. To lze definovat jako obecnou neurózu naší doby...“ C.G. Jung, CW 16, 83

Ne(moc) osobní a společenská

Od chvíle, kdy se civilizace vrhla do nadvlády nad vším, co není ještě civilizováno, lidstvo pronásleduje jeho vzpomínka na temnou pravěkou noc, ze které se vynořilo. Prožilo realitu rozdělení, oddělení a moci, zatímco snila o sjednocení, usmíření a harmonii. Dominantními obrazy v historii byly obrazy moci, ať už vyjadřovaly starodávný pohled na vesmír ovládaný nejvyšším patriarchou, králem a soudcem, nebo moderní pojetí kvantifikovatelného, manipulovatelného světa redukováného na zásobu zdrojů pro technologickou nadvládu. Lidského ducha však trápily a inspirovaly i jiné obrazy, které prozrazují špatné svědomí, s nímž jsme systém moci přijali. (John Clark, 1983)

Zatímco civilizace nemilosrdně směřovala k přivlastnění veškerého hmotného a duchovního majetku, ve své doméně moci vždy nevyhnutelně narazila na *Jiného*, kterého nebyla schopna asimilovat a zkrotit. Politicky reagovalo tisíciletími útlaku a ničení, psychologicky – dlouhou epochou represí a popírání. Ale zatímco civilizovaný Člověk triumfoval, *Jiný* ho neustále obklopuje, napadá jeho samotnou bytost a někdy ho přivádí k šílenství. Tato jinakost se střetla s civilizovaným člověkem v podobě Primitiva, Ženy, Dítěte, Přírody, Ďábla, Diktátora, Teroristy a Stínu, vytvořila v něm svojí Pátou kolonu, v těle, v mysli, v představivosti. Proniklo do historie neustálými válkami, krveprolitím, chaotickou revoltou rolníků, utopickými sociálními experimenty, tvůrčími výjevy umělců, básníků a vizionářů.

Poslední třetí díl Pandemické trilogie o lidském životě se jmenuje Ne(moc) a je střetem tohoto *Jiného*, ne(mocného), stínového, nekontrolovatelného a zavrženého s normativní představou „zdravé“ společnosti.

Dle vyjádření kurátorek Ivany Brádkové a Terezie Zemánkové tento díl je zasvěcen touze po moci. Dá se tedy předpokládat, že právě tento motiv upřednostňují, jako základní náplň lidské existence. Zde se zdá, že je na místě se zeptat, jestli je to osobní názor obou kurátorek na smysl a náplň lidského bytí, nebo je to jen reflexe stavu a chování zaslepeného a duševně chorého, ne(mocného) lidstva.

Dle S. Freuda, je civilizovaný jedinec výsledkem konfliktu mezi Id neboli „Ono“ (latinsky to), té části vědomí, která je animální ve své podstatě a dychtí po uspokojení svých tužeb teď hned, a Egem, které Id usmíruje, aby byl jedinec schopen přežít ve společnosti. Konflikt tedy je, podle psychoanalýzy, základem moderního člověka a odtud i motorem a pohonem neustálých válek a konfliktů nejprve se sebou samým a poté i s ostatními. Tento neustálý boj mezi dvěma protiklady probíhá ve velké části v nevědomí a rozpolcenost mysli ovládané protichůdnými tendencemi se projevuje neurózou, a u některých jedinců i psychózou. Freud vidí civilizaci a její projevy, jako např. umění, jako produkty *neurózy* - napětí a nerovnováhy v jedinci, skupině, společnosti.

C.G. Jung poukazuje na archetyp stínu v nevědomí každého jedince, na toho *Jiného* v nás, kterého nechceme vidět, uvědomit si, přiznat, integrovat do své osobnosti, ale který se hlasitě dere na povrch, jakmile vzniká příležitost ke konfliktu.

M. Foucault, který se víc než kdo jiný v současnosti zabýval teorií moci, vnímá moc jako válku – „pokračování války jinými prostředky než zbraněmi a bojem“ – podle slavného

výroku von Clausewitze o politice. Mír je tedy jen protikladem války – obdobím relativní stability a klidu, ostrůvkem v moři neustále pokračujícího konfliktu. Nebýt války, nebyl by ani mír. Mír a válka jsou dva póly stavu kolektivního nevědomí, dvě strany jedné mince.

Čím více lidstvo aspiruje za mír, tím více roste jeho stín, to co člověk nechce sám v sobě vnímat a přiznat, co odsouvá do nevědomí a na okraj společnosti. Čím více se lidstvo o mír snaží, tím více válek se rozpoutává a za posledních několik stovek let na této planetě nebyla ani vteřina, kdy by někde nezuřila válka. Za 3421 let zaznamenané historie byli lidé zcela v míru jen 268 z nich, převážně 239 let během Pax Romana, 28 př. n. l. – 211 n. l. (W. a A. Durant, 2010)

Tento problém konfliktu jedince sám se sebou a posléze i neurózy osobní a společenské, dle C. G. Junga, není řešitelný pomocí filozofie, ekonomiky nebo politiky. Pouze člověk sám může uznat existenci své stínové stránky a otevřít si tak cestu ke sjednocení svých protikladů. Takové sjednocení Jung nazývá „zkušenost živého ducha“. Tento archetyp živého ducha však postupně degeneroval do racionalismu, intelektualismu a fixních doktrín, kdy se od jedenáctého století propast mezi „Kristem“ a jeho stínem – „Antikristem“ rozšířila. V šestnáctém století, s úsvitem renesance, církev zažila totální schizma – oddělení Krista od jeho stínu, Antikrista. „Tento charakteristický jev“ – píše Jung – „nastává prakticky vždy, když vědomému životu dominuje extrémní jednostranná tendence; časem se vybuduje stejně silná protipozice, která nejprve brzdí vědomý výkon a následně vědomou kontrolu prolomí.“ (C.G. Jung, CW, Volume 6: Psychological Types)

Problém protikladů a jejich spojení představovaly základní kámen „alchymistických filozofů“, jak je nazval Jung. Ve svých dílech používali metaforický jazyk, obrazy a symboly, představující psychické obsahy, které mohou souviset s procesy nevědomí. Sjednocení protikladů v sobě samém – *conunctio oppositorum* – bylo přirovnáváno k produkci zlata pomocí kamene mudrců, extatického a změněného stavu vědomí, v němž se sféra bezprostředního poznání projevuje v psychice alchymisty.

Někteří jedinci tento neuvědomělý vnitřní konflikt ale „řeší“ tak, že jejich nevědomí začne produkovat obsahy nekompatibilní s normou a očekáváním společnosti a *ještě* normativní neuróza se přehoupne do *už* nenormativní psychózy. Zde jsou přítomny i jiné faktory, jako okolnosti, stav společnosti, genetická predispozice, trauma atd. „Zbláznit se, je někdy vhodnou reakcí na realitu“ – trefně poznamenal Philip K. Dick ve svém románu Valis.

Těsto(víny)

MAREK SCHOVÁNEK a jeho instalace

Prolog výstavy, jak bylo zvykem i pro dvě předchozí v Pandemické trilogii, je umístěn do samostatného prostoru a tentokrát je věnován dílům MARKA SCHOVÁNKA. Tvorba Marka Schovánka, česko-kanadského *nejlepšího neznámého umělce na světě*, se pohybuje na konfliktním území tohoto existenciálního střetu Id a Ega, mocí s (ne)mocí. Jeho materiálem je na této výstavě to, z čeho se tvoří naše těla – chleb, těsto a v širším kontextu jídlo. Schovánek, jako Bůh, tvoří své postavy z bahna, ale trochu jiného než ten biblický - formuje a peče je z těsta. Jeho reliéfy se zástupy lidí formovaných jednou a též formičkou na pečivo reflektují škálu lidských rituálů, od postaviček skákajících přes pravěký oheň, davové ukamenování těhotné ženy, pálení čarodějnic na hranici až po popravy, s odkazem na Goyovi *Popravy 3. května 1808*, a genocidu. Těsto, samo živé, je zde metaforou živého pramateriálu. Chléb je symbolem civilizace, tím, co zaručuje přežití. Během svého životního cyklu pšeničné zrno umírá a o měsíce později se znovu rodí jako klas schopný poskytnout obživu.

Pšenice je základní nutriční rostlina. Věřilo se, že obsahuje tajemství života a smrti, je to posvátná rostlina v mnoha kulturách. Civilizace a kultury se rodí a umírají a smrtonosné zbraně, varovné symboly zániku, jsou všudypřítomné - samopaly, pistole, granáty upečené z životodárného těsta, zdobí stěny prostoru. Jsou tady i podivné bysty ze sušenek. Schovánek přejmenoval *The Anarchist Cook Book* (Anarchistická vařečka – kniha Williama Powella s návody pro výrobu výbušnin, drog, únosu letadel atd.) na *The Anarchist Cookie Shop*, který uspořádal v Tančícím domě a kde návštěvníci mohli jeho tvorbu i požívat.

Zde jsou jeho bysty mocných z místy připáleného, zuhelnatělého a extrémně křehkého těsta – generál v plynové masce ověšený medailemi ze sušenek, postavy s vysokým konusem místo hlavy připomínající kuklu Ku-klux-klanu, postavy se šklebící se lebkou ověšené řetězci a šperky, postavy zaslepené a ověšené výbušninami s elektronickým detonátorem – připomínající seschlé mumie, marnost a komičnost jejich (ne)mocného snažení.

Delirium moci

MAURIZIO CATTELAN, *Ave Maria* JELENA OSIPOVOVÁ *Nevěř ve spravedlivou válku*

První dílo v hlavních prostorách výstavy, které návštěvník spatří je *Ave Maria* MAURIZIA CATTELANA. Tři pravé paže v gestu hajlování namířené přímo na diváka – ideální umístění na této výstavě. Gesto odkazuje i na obraz Jacquese-Loise Davida *Přísaha Horatiů* (1784), kde tři bratři Horatiové přísahají stejným gestem svému otci, že budou bojovat na

život a na smrt. Obě možnosti odkazů jsou spojeny s válkou a krutostí. Tím nejagresivnějším projevem stínu a šílenství, ke kterému se lidstvo uchyluje, když slova nejsou schopna překlenout propast nenávisti. Název *Ave Marie*, Hail Mary, hajlování Marie se snaží upozornit na to, co je všeobecně nespojitelné: mateřská láska a válka. Spojení však existuje – náboženské války, inkvizice, spolupráce katolické církve s nacismem. Tahle instalace by mohla být symbolem patriarchátu (všechny tři paže jsou vyloženě mužské) - nadvlády mužů, která dokázala jen to, že muži v míru žít nedokážou.

S válkou a s (ne)mocí jsou spojena i protestní díla JELENY OSIPOVOVÉ. 76letá umělkyně už 20 let protestuje proti ruským úřadům. Je zadržována na shromážděních, ale chodí na ně znovu a znovu. Jeleně Osipovové, se říká „svědomí Petrohradu“. S plakáty a transparenty, které sama maluje, protestuje proti válkám a ruské moci. Je vystudovaná umělkyně a učitelka, až do důchodu učila děti kreslit a nyní vyráží do centrálních ulic města s protiválečnými plakáty. V březnu 2022 byla několikrát zadržena na shromážděních: záběry jejího zatčení, pořízené 2. března, vyvolaly ve světových médiích velkou odezvu.

Na jednom z jejích plakátů, přítomných na výstavě stojí:

О мания!
О мумия войны!
Сгоришь Россия!
Безумие, Безумие
Творишь!

Ó mánie!
Ó mumie války!
Rusko, shoříš!
Šílenství, šílenství
Tvoříš!

Je příznačné, že zde Osipovová „aktualizovala“ známou báseň Mariny Tsvětajevové *Německo* z roku 1939, která protestovala proti okupaci Československa. Paralela a srovnání současného Ruska s fašistickým Německem je zde jasná. Vedle originálů vystavených plakátů (předpokládám, že v současných podmínkách, je nebylo jednoduché přepravit) je promítán video záznam jedné z Osipovových protestních akcí proti válce na Ukrajině, kde křehká důchodkyně sedí se svými plakáty obklíčená davem, který jí sprostě nadává. Zaznívají výtky, že je zrádkyně, že když se jí v Rusku nelíbí, ať si táhne, že se nestydí protestovat, když ruští vojáci bojují za vlast nebo argumenty na chválu Putina za to, že nepije a nekouří. Tato nesmírně odvážná stará a nemocná žena si nepochybně zaslouží více pozornosti a respektu, než se jí v současnosti dostává od společnosti. Je politicky angažovanou performativní umělkyní schopnou vyslechnout si hrubé nadávky a snášet zatčení. Nicméně svou nekompromisní křehkostí a zranitelností vítězí nad celým monstrózním matrixem ruského aparátu. Své plakáty a transparenty, kterých má ve svém bytě stovky, prodat nemůže, aby ji nemohli obvinít z toho, že protestuje za peníze. Nemůže si vzít nic od lidí, kteří jí nabízejí jakoukoliv materiální pomoc. Je svým a naším svědomím.

Moc bezmocných

Výstava představuje dvě kategorie umělců. Etablované profesionály zabývající se ve své tvorbě dualitou moci a bezmoci na straně jedné, a duševně nemocné umělci, umělci Art-brut, trpící různými druhy handicapů a duševních poruch, outsidersy žijící na okraji společnosti a reflektující moc a bezmoc z naprosto jiného úhlu na straně druhé. Je to tedy dialog. Tyto dvě skupiny ve svých dílech mluví jiným jazykem. Profesionální umělci se povětšinou věnují tématu na základě promyšleného koncepčního stanoviska, uvědomujíc si kontext a pozadí, ke kterému se jejich tvorba vztahuje. Jejich díla záměrně spojují protiklady zřejmé, nebo neviditelné, ale které se s trochou dobré vůle dají rozklíčovat. Tato koncepční a kontextuální rovina je výrazně méně přítomna nebo zcela chybí v dílech umělců Art-brut, které možná ani nezajímá umělecký statut jejich děl. Tvoří ze spontánní expresivní nutkavosti

a tato aktivita, mnohdy terapeutická, pomáhá stabilizovat jejich duševní stav. A musím říct, že právě jejich díla mě na výstavě uchvátila svojí estetickou jinakostí, upřímností, fantastickou propracovaností, autentičností a neotřelou krásou jejich vnitřních světů.

Adolf Wölfli kolem roku 1920

ADOLF WÖLFli, Atlantický oceán a přístav Cradle Beach

Adolf Wölfli (1864-1930), který není zastoupen na této výstavě, více než půlku svého života strávil ve Waldau Mental Asylum ve švýcarském Bernu. Po několika letech v tomto zařízení spontánně začal kreslit. Walter Morgenthaler, mladý lékař na klinice Waldau, se začal zvláště zajímat o Wölfliho umění a jeho psychický stav, a v roce 1921 vydal knihu *Ein Geisteskranker als Künstler* (Psychiatrický pacient jako umělec), která poprvé uvedla Wölfliho do pozornosti uměleckého světa. Výstava Ne(moc) je věnována stoletému jubileu od vydání této knihy, ve které Morgenthaler píše:

“Každé pondělí ráno dostává Wölfli novou tužku a dva velké listy nepotřetého novinového papíru. Tužka se spotřebuje za dva dny; pak si musí vystačit s ušetřenými pahýly nebo s čímkoliv, co si může vyprosít od někoho jiného. Často kreslí kousky dlouhými jen pět až sedm milimetrů a dokonce i ulomenými hroty grafitu, se kterými obratně zachází a drží je mezi nehty. Pečlivě sbírá balící papír a jakýkoli jiný papír, který může získat od stráží a pacientů ve svém okolí; jinak by mu došel papír před další nedělní nocí. Na Vánoce mu dům daruje krabičku pastelek, která mu vydrží nanejvýš dva nebo tři týdny.”

Dílo, které po sobě Wölfli zanechal je obrovské a zahrnuje kresby, koláže, básně, prózu a hudební kompozice, které jsou zároveň součástí jeho kreseb. Jeho dílo spolu s Morgenthalerovou knihou nepochybně ovlivnilo jak vývoj a přijetí umění Art-brut, tak i tvorbu jejího propagátora, francouzského malíře a sochaře Jeana Dubuffeta.

Svět současného umění je jedním z těch míst, kde nespoutaná představivost a fantazie, která je jinak považována za halucinace a bludy, je naopak vítána. Je známo mnoho případů autistických pacientů a ne-medikovaných schizofreniků, kteří spontánně, často nutkavě a obsesivně, začnou kreslit. Proces zobrazování v umělecké tvorbě je způsob orientace ve světě zkušenosti. Artefakty existují jako ztělesněné gestické a hmatatelné

výsledky procesu aktivního imaginativního zapojení. Schizofrenici jsou považováni za extrémně schopné odlišného a nestandardního myšlení nezbytného pro inovaci a kreativitu. Studie zjistily, že mezi příbuznými prvního řádu schizofreniků, je značný počet profesionálů uznávaných za brilantnost ve svém oboru a jedinci postižení autismem jsou schopni kreslit fotograficky detailní scény zhlédnuté jen jednou.

Něco za něco

GEORGE WIDENER, *Bez názvu*

Postižené s výjimečnými schopnostmi na výstavě potkáváme i v osobě GEORGE WIDENERA. Umělecká tvorba George Widenera je stejně intelektuálně náročná jako esteticky působivá. Widener, vysoce aktivní umělec, který své mimořádné nadání matematických výpočtů nasměroval do umělecké tvorby, bojoval roky, než byl jeho talent rozpoznán. Widener, narozený v Kentucky v roce 1962, nebyl diagnostikován s Aspergerovým syndromem, až do své dospělosti, což ještě více zkomplikovalo už tak těžké dětství. Po službě v americkém letectvu byla Widenerovi diagnostikována deprese a byl hospitalizován v několika psychiatrických léčebnách. V současné době žije a pracuje ve Waynesville, NC. Bylo prokázáno, že Widenerův mozek funguje jako superpočítač, což je dar, který mu umožňuje zpracovávat matematické informace radikálně odlišným způsobem než většině lidí. Například, o sobě říká, že je schopen podle data říct jaký to je den v týdnu až do roku 2087. Tím, že Widener směřuje svůj nutkavý impuls k výpočtu složitých posloupností čísel, do ohromujících, často rozsáhlých kreseb, zviditelňuje nejen své matematické dovednosti, ale také svůj jedinečný tvůrčí talent. Jeho kresby, které nejsou pouhými ilustracemi matematického procesu, formou a obsahem představují propracované numerické hádanky a hry, palindromy a proroctví. Widenerův oblíbený prostředek pro zpracování matematických, historických a osobních informací je kalendář. Používá kalendáře, aby zkoumal lineární i náhodné historické vzorce, přičemž logice přikládá stejnou váhu jako náhodě a synchronicitě. Widener, který často barví ubrousky čajem, aby vypadaly jako

pergamen, vytváří vzácně křehké kompozice, které se zdají být vytržené ze stránek středověkých rukopisů. Každá stránka se pak podobá palimpsestu a je poseta esoterickými znalostmi. Jeho zájem o budoucnost přerostl ve vytváření propracovaných her, které budou hrát počítače samotné, o nichž věří, že do roku 2050 získají schopnost samostatně myslet. Navzdory svému relativnímu mládí si Widener vysloužil mezinárodní uznání jako jeden z nejvýznamnějších Art-brut umělců na světě.

AUGUST WALLA, *Walla s vlajkami*

Sféry moci nemocných

Výstava je důmyslně rozdělena na “sféry moci” bezmocných - Zeměvládce, Vládce času, Formy a normy, Delirium moci, Nepřístupná zóna - doplněná o biografické informace umělců. Je zřejmé, že svou tvorbou umělci Art-brut kompenzují bezmoc v té či jiné sféře života. Svou bezmoc prostorové orientace nahrazují kreslením složitých imaginárních map a schémat, bezmoc se prosadit v “normálním” světě - vyobrazením mocenských symbolů hákového kříže, rudé hvězdy, srpů a kladiv nebo autoportréty se zbraní, bezmoc

navázat adekvatní kontakt s vnějším světem - tvorbou imaginárních světů či návrhem složitých nástrojů a esoterických poselství. Symboly ztrácejí konvenční význam, vztah označujícího a označovaného se deformuje a nabývá nové groteskní a nečekané souvislosti.

Zeměvládce

Monumentální dílo JERRYHO GRETZINGERA představuje mapu fiktivního světa, který nese jméno Ukrania a na které pracuje více než 60 let. Dnes Jerryho Mapa (Jerry's Map), jak se jí přezdívá, je složena z přibližně 3600 papírových panelů o rozměrech 20 x 25 cm, které ve své totalitě tvoří 180 metrů čtverečních (přibližně plocha basketbalového hřiště). Rozsáhlý projekt plný měst, venkova, řek, letišť, železnic a dalších prvků představujících každodenní

JERRY GRETZINGER, *Mapa Ukranii*

JANA KASALOVÁ, *Moskva 1980*

život v této smyšlené říši, kvůli svým obřím rozměrům, byl vystaven vcelku jen jednou a i na této výstavě je instalována jen jeho část, která i tak působí monumentálně. Panely jsou provedeny akrylem, fixem, barevnou tužkou, inkoustem, koláží a inkoustovým tiskem na silný papír. Nejstarší panely jsou ve středu mapy, nové panely jsou tvořeny od jádra směrem ven a každý panel je označen. Gretzinger maluje části mapy generovaných na základě instrukcí náhodně vytažených ze speciálního balíčku karet s pokyny. Když je vytažená karta s instrukcemi, provede se úprava na zadaném panelu. Původní panel je naskenován, uložen a jeho místo zaujme nový panel. Pravidla by mohla vyžadovat přidání nového panelu, nové malby nebo koláže na stávající panel, vytvoření nového zařízení nebo prvku nebo dokonce přidání „prázdnoty“ – prázdného místa, které odstraní to, co je pod ním. Například, pokyn scan znamená, že se musí od posledního v řadě namalovaných panelů odpočítat nazpátek sedm panelů, ten osmý naskenovat a vytisknout, archivovat originál a kopii přemalovat. Gretzinger pracuje na mapě denně, přidává nové panely, přeskupuje konfiguraci stávajících panelů a sleduje, jak města, která roky tvořil, mizí a krajina Ukranie podléhá změnám, které

jsou nařízeny kartami, a proto jsou mimo jeho kontrolu. Outsider-umělci jako Gretzinger, kteří pracují mimo pozornost uměleckých institucí a establishmentu, se dnes více a více ocitají v hledáčku kurátorů muzeí a galerií, což je příležitost nahlednout do významných počinů marginálních umělců.

Mimo normy ne(mocné) společnosti

„Nikdy nebudu duševně zdravá, protože nejsem moc normální.“ – říká o sobě MARILENA PELOSI, brazilská umělkyně žijící ve Francii. „Jsou to normální lidé, kteří se zblázní. Ale protože nejsem moc normální, nehrozí mi žádné riziko.“ – a slovy o svém osobním duševním zdraví reflektuje duševní zdraví společnosti. V jejích znepokojivých obrazech obnažené, tedy symbolicky bezmocné ženy, jsou vystaveny krutému násilí, znásilnění a ponížení rukou oblečených, tedy „normálních“ žen a mužů. Společnost, jak ta česká, tak i ta globální je už dlouho nemocná. Není to ne(moc), v jakemsi metaforickém smyslu. Je to nemoc skutečná, která trápí globalizované společenství lidí, polarizované na nepřátelské tábory neschopné vzájemně si naslouchat (rozděl a panuj), systematicky a systémově zastrašené vládními garniturami, které pro sebe volí, aby jimi vládli a manipulovali – zastrašený jedinec je velmi lehce manipulovatelný. Dlouhodobá zastrašenost vede k otupělosti, nenávisti a slepotě. Jedinec je psychicky nemocný, jen o tom sám neví a myslí si, že za vše mohou jiní. Nemocná společnost se pak skládá z nemocných jedinců.

MARILENA PELOSI, *Bez názvu*

MARILENA PELOSI, *Bez názvu*

Moc to nejde...

„Jsem, co jsem. Moje tělo patří mně. Já jsem já, Ty jsi ty a moc to nejde. Hromadná personalizace. Difuzní schizofrenie. Nekompatibilní deprese. Atomizace na paranoidní částice, hysterické při kontaktu. Čím víc chci být Já, tím víc cítím prázdnotu. Čím víc se vyjadřuji, tím víc vysychám. Čím víc po tom prahnu, tím jsem unavenější“ – tak začíná text knihy *The Coming Insurrection* (2008) – anarchistického manifestu napsaného skupinou The Invisible Committee. Podle této skupiny anonymních francouzských filozofů, produkce spotřebního zboží, která je založena na neustálých inovacích, zrychleném zastarávání technologií, neustálém otřesu společenských norem a pokračujícím informačním stresu, vytvořila zcela jiný druh jedince. Slabého, depresivního, destruktivně kritického a virtuálního. V souvislosti s postupnou nadvládou reprezentace nad přímo žitým, se dnešní subjekt stal svým vlastním zástupcem v „podivném obchodu“. Spojením deprese a schizofrenie je „současně nenažraným konzumentem i frenetickým producentem.“

Tento „podivný obchod“ spočívá v relativním a křehkém pohodlí, výměnou za osobní a společenskou psychózu a rozčarování. Podle Junga je psychika moderního člověka ve svém jádru strukturována archetypy kolektivního nevědomí prožívanými stejným způsobem jako božské síly, duchy, démony, víly atd., které byly *bezprostředně zažity* v pre-modernitě. Zdá se, že Jung se zde dotýká toho, co Max Weber nazývá „rozčarování“ – vymizení zkušenosti těchto „sil“ z moderního světa a hlubokou společenskou neurózu s tím spojenou. (Anthony Carroll, 2011)

JANKO DOMSIČ (1915-1983) vyplňuje tento nedostatek metafyzická, které se v racionalizované a materialistické společnosti považuje v lepším případě za podivný přežitek minulosti, svými tajemnými a úchvatnými kresbami. V jeho dílech se objevují pěticipé hvězdy, svastiky, katolické kříže, srpy a kladiva, jenže zde nesou zcela jiný, magický význam. Ve svých dílech tvořených pravítkem a kružítkem, nástroji řeckých filozofů a svobodných zednářů, Domsič vystupuje jako demiurg, stavitel, organizátor nadlidských sfér, magických světů nadpozemských bytostí, dokonalých a mocných platónských idejí, které svými

JANKO DOMSIČ, bez názvu

tajuplnými mechanizmy předurčují pozemské dění. Usiluje o svébytnou formu duchovního synkretismu, odhalujícího eschatologické nutkání vytvořit nový řád andělů. Jeho postavy mají často křídla nebo se zdají být posazeny na duhách či oblacích, jeho kompozice velmi často zahrnují texty a jsou tedy podobné středověkým manuskriptům odhalujícím skryté pravdy pomocí šifer a kódů.

Domsič se narodil v Malunje v Chorvatsku. Zdá se, že dokončil pouze základní školu a okolnosti jeho příjezdu do Francie nejsou jasné. Pravděpodobně strávil nějaký čas ve vězení, než si v roce 1935 našel práci jako dělník na nové železniční trati v Pont-sur-Yonne. Poté se přestěhoval do Paříže, kde bydlel ve špinavém bytě v šestém patře zchátralého paneláku, kde zůstal až do konce svého života. Právě tehdy Domsič začal rozvíjet své umělecké sklony, kreslil a psal barevnými tužkami, fixami a zelenými, modrými a červenými

kuličkovými propiskami na kusech kartonu, velmi často z obou stran. Protože v jeho stísněném bydlišti nebylo místo pro tvorbu, preferoval pracovat v pařížských kavárnách, kde vyměňoval své kresby za peníze a jídlo. Domsič, sedící ve své pařížské kavárně, vytvořil jedno z nejsložitějších a nejzáhadnějších děl Art-Brut a zároveň jedno z nejkrásnějších.

Šťastní lidé neválčí

Mluvit o lidském životě od jeho počátků (Nadějně vyhlídky) k smrti (Vanitas), o lidské moci a nemoci (Ne(moc)), by nebylo správně, kdybychom nemluvíli o smyslu lidské existence. Citát na jedné z fasád Centra současného umění DOX, kde všechny tři tyto výstavy byli uspořádány v rámci Pandemického cyklu, nám jen potvrzuje důležitost tohoto tématu pro samotnou instituci (viz úvodní citát k článku). Pro mnohé, je toto téma uzavřeno tím, že odmítají jakýkoliv smysl existence, jiní ho hledají v co největší moci, slávě, konzumaci požitků, jinými slovy – když žádný smysl neexistuje, aspoň si užijeme, dokud jsme tady.

Ještě Aristoteles v Nikomachově etice vyzdvihl *šťěstí*, jako ultimativní cíl a účel lidské existence. Jaký je její konečný účel? Jaký je ten konec nebo cíl, ke kterému bychom měli směřovat všechny naše aktivity? Všude vidíme lidi, kteří hledají potěšení, bohatství a dobrou pověst. Ale i každý z těchto statků má nějakou hodnotu, žádný z nich nemůže zaujmout místo hlavního dobra, o které by lidstvo mělo usilovat. Aby byl akt konečným cílem, musí být „soběstačný a konečný, to, co je vždy žádoucí samo o sobě a nikdy ne kvůli něčemu jinému“ (Nicomachean Ethics, 1097a30-34),

Také ten cíl musí být dosažitelným pro člověka. Aristoteles tvrdí, že téměř každý by souhlasil s tím, že *šťěstí* je cílem, který splňuje všechny tyto požadavky. Je snadné vidět, že toužíme po penězích, potěšení, slávě a moci jen proto, že věříme, že toto „zboží“ nás učiní šťastnými. Zdá se, že všechny ostatní statky jsou prostředkem k dosažení *šťěstí*, zatímco *šťěstí* je vždy cílem samo o sobě.

Každá bytost se snaží o *šťěstí*. Na své úrovni. I mikroorganismy reagují snahou o příznivější prostředí a také snahou vyhnout se hrozbám. Tento základní impulz, kalkul strastí a slastí funguje jako pohon veškerého materiálního vývoje, přírodního výběru, evoluce a také je geneticky naprogramován v podobě instinktů a automatických reakcí.

Zdá se, že jen člověk je schopen reflektovat svůj stav mysli, své utrpení nebo *šťěstí*. Své prožívání. Abychom toho byli schopni, potřebujeme mít představu *šťěstí* (i kdyby jen prázdnou a neprobádanou schránku s nápisem). Pro většinu lidstva *šťěstí* zůstane jen prázdným šuplíkem, nenaplněným abstraktním pojmem, ideálem, ke kterému se dá jen přibližovat, něčím, co nemá skutečnou existenci, tudíž nemůže být skutečným cílem.

Když se zeptáme náhodného kolemjdoucího co je smyslem života, nejčastěji uslyšíme známé klišé „Užít si toho co nejvíc“. Což v překladu do češtiny znamená, *zkonzumovat během života co nejvíce příjemných zážitků*. Když se ho zeptáme jakých, zjistíme, že jde tak či onak o pozitivní smyslové a emoční prožívání vnějších dojmů. Tedy o věci „skutečné“ a takové, které mohou sloužit jediným „reálným“ cílem – uspokojením smyslů. Náhodný kolemjdoucí nevěří, že *šťěstí* vůbec existuje už jen proto, že trvalé, nebo aspoň dlouho trvající *šťěstí* nikdy nezakusil. Zásadně se mýlí.

Jak říká Robin S. Šarma: „...šťěstí není věc, ale stav, který vytváříte.“ Niterný stav mysli, který nemusí zcela záviset na vnějších věcech a okolnostech.

Šťěstí je skutečné. Je to upřímný, usměvavý a laskavý pohled sám sobě do tváře. Je to schopnost vidět se. Přiznat a uznat své přednosti i chyby a převzít zodpovědnost za to, v jakém stavu mysli probíhá naše prožívání. Je to také hluboké životní naplnění, když se to podaří.

Aristoteles učí, že štěstí, **eudaimonia** (ευδαιμονία) se dosahuje pěstováním ctností, tedy neustálým, celoživotním vývojem vnitřních kvalit, jednáním v souladu se svým svědomím a jako výsledek, stavem, ve kterém jedinec prožívá stav blaženosti.

Velmi málo jedinců se vydá na rizikovou a trnitou cestu hrdiny k dosažení cíle. Ostatní si zvolí pohodlí, jistotu pochmurné šedi a zoufalé neukožené touhy po něčem, co není k mání.

Smysl života je tolik, kolik existuje lidí. Všechny cesty k nim vedou přes jediný bod, přes prožitek dlouhodobého štěstí.

Kurátoři

Ivana Brádková in memoriam, Terezie Zemánková, Otto M. Urban, Natálie Drtinová

Vystavující umělci

Felix Brenner, Anibal Brizuela, Maurizio Cattelan, Filip Černý, Jaroslav Diviš, Janko Domšič, Robert Gabris, Martin Gerboc, Carlos Augusto Giraldo, Jerry Gretzinger, Julius Hartauer, Karel Havlíček, Josef Hofer, Xénia Hoffmeisterová, Iveta Horváthová, Matěj Hošek, Jana Kasalová, John Urho Kemp, Martin Kocourek, Marie Kodovská, Zdeněk Košek, Eva Koťátková, Alexander Lobanov, Přemysl Martinec, Kunizo Matsumoto, Andreas Maus, Edmund Monsiel, Óscar Morales, Martin Mulač, Jelena Osipovová, Marilena Pelosi, Daniel Pešta, Jiří Petrbok, Ota Prouza, André Robillard, Marek Schovánek, Jan Wolfchen Vlček, Pascal Vonlanthen, August Walla, George Widener a Carlo Zinelli

Fotografie z výstavy: Jan Slavík